

УДК 378.013:06.147

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Олександр Зіза, аспірант кафедри мистецьких дисциплін та методик їх викладання,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка.

ORCID: 0000-0001-6779-0922

E-mail: alexziza@ukr.net

Досліджено основні складові формування художньо-естетичної компетентності. Розглянуто специфіку впровадження компетентнісного підходу у закладах вищої освіти, висвітлено й обґрунтовано відмінність між дефініціями «компетентність» і «компетенція». У дослідженні представлено такі ключові компоненти компетентності: науково-пізнавальний, ціннісний, мотиваційно-практичний, творчо-результативний. Визначено, що художньо-естетична компетентність – інтегративне духовно-естетичне явище, що визначається готовністю до застосування особистісних ресурсів в організації освітнього процесу.

Ключові слова: компетентність; компетенція; художньо-естетична компетентність; компетентнісний підхід; професійна компетентність; культурологічна компетентність; естетичність; професійна освіта; учитель музичного мистецтва.

CONCEPTUAL BASES OF FORMATION OF ARTISTIC AND AESTHETIC COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER OF MUSICAL ART

Oleksandr Ziza, Graduate Student, Department of Art Disciplines and Methods of Teaching,
Kremenets Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy.

ORCID: 0000-0001-6779-0922

E-mail: alexziza@ukr.net

The article examines the main components of the formation of artistic and aesthetic competence of the future teacher of music. The specifics of the implementation of the competence approach in higher education institutions are considered, and the difference between the definitions of “competence” and “competency” is highlighted and substantiated.

The competence approach involves significant changes in the content and structure of the learning process in higher education, as the main focus is on acquiring professional knowledge, using research and creative methods, attracting the best domestic and foreign methods to improve professional skills, and achieving high results in music and teaching.

The study presents the key components of artistic and aesthetic competence of the future teacher of music art: scientific and cognitive, value, motivational and practical, creative and effective.

It is determined that artistic and aesthetic competence is an integrative spiritual and aesthetic phenomenon, which is determined by the readiness to use personal resources in the organization of the educational process, mobilization of musical and performing knowledge, skills, values, abilities, etc. to effectively solve musical and pedagogical problems in different situations and building your own

effective model of professional activity. Artistic and aesthetic competence is characterized by the synthesis of such structural elements as an aesthetic worldview, aesthetic taste, and aesthetic ideal.

The article states that artistic and aesthetic competence is characterized by the synthesis of such structural elements as an aesthetic worldview, aesthetic taste, and aesthetic ideal.

Artistic and aesthetic competence as a universal characteristic of aesthetic development of the individual is designed to ensure harmonious and comprehensive development of the aesthetic sphere of man in the context of his general culture, to promote creative potential and creative activity, uniqueness, and originality.

Keywords: *competence; competency; artistic and aesthetic competence; competence approach; professional competence; cultural competence; aesthetics; professional education; music teacher.*

Суспільно-політичні, економічні, соціальні радикальні зміни у сучасному світі породжують нові вимоги до освітянської сфери, вимагають змін у підготовці фахівців, здатних швидко та оперативно реагувати на модерні процеси і явища, пристосовуватися до новітніх умов та парадигм навчання.

Вагоме місце у системі сучасного формування й розвитку учнівської молоді відводиться концепції особистісно орієнтованого підходу, в основі якого перебуває особистість здобувача освіти, його ціннісні орієнтири, здатність до самонавчання і саморозвитку, вияву творчого потенціалу. Тому й зростають вимоги до фахівців – педагогів, котрі повинні бути конкурентоспроможними, володіти всіма новітніми методиками й методами навчання, а це викликає, в свою чергу, зміну традиційної моделі освіти на таку, що відповідає європейським нормам; здатну виховувати компетентного фахівця, котрий зможе застосовувати набуті компетенції у майбутній професійній діяльності.

Отож саме рівень фахової компетентності студента є показником його успішної реалізації в соціумі. На переконання багатьох учених (І. Бех, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Загвязинський, В. Кремень), дієвим способом оновлення змісту вищої педагогічної освіти відповідно до сучасних потреб суспільства стає компетентнісний підхід, який забезпечує успішну професійну реалізацію та ідентифікацію особистості [3; 11].

Актуального значення ця проблема набуває у сфері підготовки вчителів музичного мистецтва, оскільки вони покликані формувати ціннісне ставлення молодого покоління до мистецтва, розвивати художньо-естетичні смаки та ідеали.

Мета статті – висвітлити основні концептуальні засади формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Відповідно для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання: проаналізувати зміст понять «компетентність», «компетенція»; розкрити сутність і теоретичні засади формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва; дослідити етапи становлення художньо-естетичної компетентності студентів під час навчання у закладах вищої освіти.

Загалом головні аспекти компетентнісного підходу у галузі фахової підготовки майбутніх учителів представлені в наукових працях з психології та педагогіки (Е. Зеєр, Н. Бібік, І. Зимня, І. Зязюн, О. Овчарук, А. Маркова, В. Стрельнікова, О. Савченко, В. Семиченко, Дж. Ревен, А. Хуторський та ін.).

Ґрунтовні дослідження особливостей професійної компетентності майбутнього вчителя музики знайшли відображення у напрацюваннях Е. Абдулліна, В. Орлова, Л. Арчажникової, О. Олексюк, О. Ростовського, Г. Падалки, О. Рудницької, В. Шульгіної, О. Щолокової, О. Палаженка та ін.

Багато сучасних учених здійснили детальний теоретико-методичний аналіз формування й розвитку художньо-естетичної компетентності як невід'ємної складової професійної компетентності майбутніх спеціалістів мистецької сфери, а саме: О. Бурська, Н. Згурська, Л. Василенко, В. Крицький, В. Мішеченко, І. Гринчук, Л. Гусейнова, О. Ляшенко, І. Медведєва, М. Михаськова, Н. Мозгальова, Т. Панасенко, Л. Паньків, О. Плотницька, Г. Саїк, І. Сипченко, О. Щербина та ін.

Проте недостатня вивченість художньо-естетичної компетентності вчителя музичного мистецтва привертає все більше уваги, оскільки це пов'язано з розвитком духовного багатства особистості, її внутрішнього світу, накопиченням культурного й морально-естетичного досвіду, формуванням ціннісного ставлення до різних явищ мистецтва тощо.

У зв'язку з цим необхідно чітко окреслити поняття компетентнісного підходу та компетентності під час навчання студентів, майбутніх учителів музики, у закладах вищої освіти України.

Насамперед зазначимо, що компетентнісний підхід передбачає внесення вагомих змін у зміст і структуру процесу навчання у вищій школі, оскільки головна увага зосереджується на набутті фахових знань, використанні дослідницьких та творчих методів, залученні кращих вітчизняних та закордонних методик для удосконалення професійних навичок, досягнення високих результатів у музично-педагогічній діяльності.

На нашу думку, необхідно чітко розмежовувати поняття «компетентність» і «компетенція», адже слово «компетенція» (competentia) у перекладі з латини означає відповідність, узгодженість, добра обізнаність у будь-чому [9, с. 45]. Звідси, компетентною вважається людина, котра володіє відповідними знаннями і здібностями, які дозволяють їй давати обґрунтовані судження.

У другій половині ХХ століття термін «компетенції» почав широко використовуватися у країнах Європи на ознаменування потреби особистості адаптуватись у певній професійній діяльності до швидких і динамічних змін, технічного прогресу тощо. Проте з часом ця номінація ввійшла до обігу в сфері науки й освіти, позначивши модернізацію змісту освіти.

Чимало європейських вчених, зокрема Б. Оскарсон, Р. Бадер, Д. Мертенс, обґрунтували доцільність уведення у професійну освіту компетентностей і компетенцій, зафіксувавши цей феномен у документах міжнародного значення [12].

Провідні науковці визначили необхідність набуття певних компетентностей упродовж життя як базову можливість фахового вдосконалення, що сприяє продуктивності й ефективності у розвитку професійної майстерності, породжує конкурентоспроможність на ринку праці [1]. Відповідно, компетенції розглядалися як загальні здібності, що проявляються і формуються в діяльності, основою для яких є знання та цінності, що дозволяють людині віднайти певний зв'язок між знаннями і фаховою ситуацією, успішно вирішити конкретне завдання чи професійну проблему.

Ми підтримуємо думку більшості науковців, вважаючи «компетенцію» інтегративним поєднанням знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, емоційного стану, поведінкових реакцій, які в сукупності допомагають мобілізувати набуті професійні якості для практичного самовираження та досягнення результатів, а також це фактично практична реалізація компетентності.

Тому компетентнісний підхід став новим напрямом у педагогіці, зайнявши роль концептуальної основи у змісті й структурі освіти. Звичайно, його філософське, психолого-педагогічне й методичне підґрунтя неоднозначно трактувалося вченими-фахівцями у різних галузях, проте важливість і доцільність упровадження зазначеного підходу стала виправданою.

Теоретичні проблеми компетентнісного підходу у сфері навчання досліджували Н. Бібік, О. Савченко, А. Маркова, І. Єрмаков, О. Овчарук, О. Пометун, І. Зимня, А. Хуторський, С. Шишов та інші, висуваючи ряд відмінностей у дефініції цього поняття, проте кінцевий результат навчання виявлявся подібним.

Що ж до компетентності, то слід зазначити, що цей термін розглядають як поєднання відповідних знань і здібностей, які дають можливість особистості впевнено й обґрунтовано відстоювати певну позицію й ефективно діяти у конкретній професійній сфері. Так, у науково-педагогічному доробку Н. Бібік «компетентність» представлена як здатність до найефективнішого застосування знань; І. Гушлевська вивчала життєву компетентність особистості; К. Корсак – дослідження цивілізаційної компетентності тощо.

Вагомим й цінним напрацюванням і висвітленням наукових основ компетентності є вчення Дж. Равена, котрий відстоював позицію нерозривного зв'язку цього феномена з цінностями. Тому особистісне набуття ціннісних позицій і переконань, поглядів та ставлення до музики, мистецтва, оцінка явищ і подій стає ключовою, фундаментальною категорією розвитку компетентності, зокрема й художньо-естетичної, що призводить до формування певного ціннісного досвіду, розв'язання конфліктів, самостійної діяльності, самоаналізу та самовдосконалення [10, с. 143].

Канадські вчені Х. Мурей, Є. Джилез схильні вважати, що важливими для професійної компетентності вчителя є не лише знання власного предмета, тобто змістовна компетентність, а й володіння педагогічними знаннями і вміннями, здатністю доцільно обирати їх для проведення конкретного уроку, уміння забезпечити зворотний зв'язок, бажання працювати з різними віковими категоріями тощо [12].

Професійна компетентність майбутнього вчителя музики охоплює багато складових, однією з яких є художньо-естетична, яку у науковій літературі трактують по-різному. Так, цікавою є ідея О. Щолокової та О. Овчарук про цілісне уявлення формування художньо-естетичного розвитку особистості, в основі якої лежить поєднання знань про основні види мистецтв, зв'язок їх між собою, що сприяє утворенню картин художнього світу [11; 7].

Крім того, О. Щолокова розглядає окремо культурологічну компетентність, яка спрямована на подолання професійної нестабільності, обмеженості, покликана формувати фахові вміння в широкому філософсько-методологічному й соціально-культурному вимірах. Таким чином, художньо-естетична й культурологічна компетентність майбутнього вчителя музики – це особистісна характеристика професіонала-педагога, що містить у собі когнітивний (фахові знання), операційно-процесуальний (спеціальні мистецькі вміння і навички), аксіологічний (система художніх цінностей у поєднанні з професійними якостями особистості) компоненти [11, с. 21].

І. Зязюн художньо-естетичну компетентність трактує як естетичне переживання

конкретної людини у сприйнятті твору мистецтва, що залежить як від рівня мистецьких знань, так і від рівня психологічних особливостей [3].

За твердженням І. Арябкіної, художньо-естетична компетентність має багатокомпонентну структуру, що охоплює вербально-образну, стратегічну, образно-стильову, продуктивно-образну складові [2].

На думку Л. Масол, структуру художньо-естетичної компетентності вчителя музики можна поділити на групи відповідно до процесу формування компетентності в процесі навчання у закладах вищої освіти: особистісна, соціальна, функціональна. Також дослідниця зазначає, що в процесі спілкування особистості з художніми цінностями відбувається духовне зростання вихованців, яке впливає на музичні, мистецькі знання й уміння, формування практичного досвіду, усталення ціннісних орієнтацій, мотивів, інтересів, прагнень, творчого самовияву, що й утворює ланцюг безперервного формування художньо-естетичної компетентності майбутнього фахівця музичної сфери [6, с. 112].

Очевидно, що процес пізнання мистецтва є складним і багатограним, тому Г. Падалка наголошує на трьох основних компонентах цього феномена, а саме: сприйнятті, оцінюванні й творенні. І лише системне їхнього поєднання є орієнтиром до цілковитого пізнання й розуміння явищ, напрямів мистецтва [8].

Крім того, слід наголосити на індивідуальному художньо-естетичному сприйнятті й розумінні музичного мистецтва, адже кожна особистість по-своєму трактує й аналізує одне і те ж явище, процес, інтерпретує художній твір відповідно до своїх інтелектуальних, емоційних, естетичних, культурних та інших ціннісних орієнтирів.

Багато вчених мистецтвознавців та педагогів звертають увагу на важливість художньо-естетичного мислення поряд із переживаннями. Тому В. Лутасько, наприклад, вважає, що мистецтво покликане розвивати естетичне мислення людини, а сама естетика мислення прямо пропорційно залежить від активної участі особистості в художній творчості [3].

Майбутні вчителі музичного мистецтва безпосередньо долучаються до мистецтва, черпають знання й формують ціннісне ставлення й власне розуміння музичного мистецтва через спілкування, тісну комунікацію з явищами художнього світу. Тому спостерігається діалог між творцями мистецьких творів та тими, хто оцінює, сприймає, розуміє й відчуває ці твори. У майбутній педагогічній діяльності вчитель неодмінно спілкуватиметься зі своїми вихованцями і передаватиме їм власний досвід, сформовані образи та особливості розуміння певного явища музичного мистецтва, а з часом учні виявлятимуть власне трактування та художньо-естетичне відчуття й розуміння, що свідчатиме про обмін особистісними духовними цінностями.

Отож у практичній діяльності вчителів відбувається процес пізнання музичного мистецтва, що й складає основу художньо-естетичної компетентності.

Трактування терміна «художньо-естетична компетентність» знаходимо в науковому доробку А. Козир, котра визначає цей феномен як сукупність мистецтвознавчих та психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, творче застосування набутого досвіду в професійній сфері, постійний пошук і прагнення удосконалювати свої знання з мистецтвознавства та педагогіки [5, с. 13].

На думку Г. Падалки, художньо-естетична компетентність майбутнього вчителя

музики є інтегрованою якістю педагога, адже поєднує в собі здатність особистості продуктивно й ефективно навчати вихованців музичного мистецтва з постійним самовдосконаленням, виявом виконавських умінь, застосуванням новітніх методів навчання, розумінням психолого-педагогічних особливостей учнів та педагогічної діяльності, здатністю бути креативним, розвивати естетичні смаки тощо [8].

У наукових дослідженнях Б. Асаф'єва, Н. Брюсової, Н. Гродненської, В. Шацької, Б. Яворського особливу увагу звертають на розвиток творчості через залучення до музичного мистецтва, розвиток естетичного сприйняття художніх творів, переживань, емоційного відображення.

В узагальненому розумінні художньо-естетична компетентність учителя музичного мистецтва – це інтегральне духовно-естетичне явище, що визначається готовністю до застосування особистісних ресурсів в організації освітнього процесу, мобілізації музично-виконавських знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень, здібностей тощо для ефективного вирішення музично-педагогічних завдань у різних ситуаціях та побудові власної ефективною моделі професійної діяльності. Тому художньо-естетична компетентність характеризується синтезом таких структурних елементів, як естетичне світобачення, естетичний смак, естетичний ідеал.

Як бачимо, художньо-естетична компетентність як універсальна характеристика естетичного розвитку особистості покликана забезпечити гармонійний та всебічний розвиток естетичної сфери людини в контексті її загальної культури, сприяти вияву творчого потенціалу та креативної активності, неповторності й оригінальності.

Отож, беручи до уваги проаналізовану науково-методичну, філософську літературу та керуючись ключовими науковими підходами до розуміння феномена компетентності, нами було визначено художньо-естетичну компетентність як ґрунтовну обізнаність учителя музики у галузі мистецтва, сформовану систему ціннісних уявлень і поглядів, прагнень та здатності реалізувати художньо-естетичний потенціал на практиці у фаховій діяльності.

Тому формування художньо-естетичної компетентності вчителя музичного мистецтва ґрунтується на тісному взаємозв'язку акмеологічних постулатів і концепцій, аксіологічному сприйнятті художнього світу, набутті мистецтвознавчих знань, психолого-педагогічного досвіду, володінні новітніми методами й технологіями навчання, бажанні постійного саморозвитку й самонавчання.

Тому, враховуючи тлумачення дефініції «художньо-естетична компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва», пропонуємо виокремити такі основні складові художньо-естетичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва:

1) *науково-пізнавальна складова* – знання основних закономірностей, принципів, методів, форм навчання, ґрунтовні знання з психології, дидактики, володіння мистецтвознавчою теорією та історією музики, новітніми технологіями, можливість застосування музично-педагогічних знань у практичній діяльності в школі, організувати педагогічні дослідження, керувати й прогнозувати результати освітнього процесу;

2) *ціннісна* – учитель музичного мистецтва повинен володіти системою ціннісних поглядів і переконань, які підкріплені фаховими знаннями та особистісним досвідом та проявляються у ціннісному ставленні до духовних і культурних надбань

людства, до мистецтва, до музики, до української мистецької сфери. Крім того, це ще й уміння прищеплювати любов до мистецтва, виховувати почуття прекрасного у вихованців під час проведення уроків та в позакласній діяльності, адже педагог покликаний навчати учнів сприймати, оцінювати й усвідомлювати ціннісні смисли музичних творів, правильно визначати естетичну та художню цінність мистецьких надбань;

3) *мотиваційно-практична* – сформованість необхідних музично-виконавських та педагогічних умінь для проведення музичної, навчально-виховної, комунікативної, творчої, організаційної діяльності з наявною для цього мотиваційною базою, яка сприяє ефективності та креативності в проведенні уроків, а також мотивує учнів до подальшої співпраці. Учитель музичного мистецтва повинен постійно прагнути до вершин фахового зростання, тому він завжди займається самоосвітою та самовдосконаленням, не зупиняється на досягнутому. Формування цілей, мотивів професійного навчання, потреби самоосвіти та перейняття досвіду інших фахівців актуалізує художньо-творчий вияв особистості в професійній сфері, забезпечує усвідомлене розуміння музичного мистецтва у загальнокультурному просторі. Важливу роль відіграє наявність інтересу, який виконує роль конструктивно-творчого орієнтира в суспільстві. Мистецький інтерес є мотиваційним чинником творчості, основою креативної активності особистості;

4) *творчо-результативна* – професійна діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва неможлива без вияву творчої активності, тому це є однією із основних складових художньо-естетичної компетентності. Будь-яка діяльність стає ефективною й продуктивною за наявності результату, тому всі креативні, пошукові, формувально-оціночні, виконавсько-практичні форми й методи роботи спрямовані на кінцевий результат – сформовану художньо-естетичну компетентність майбутнього фахівця.

Формування художньо-естетичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва збагачує емоційно-вольову та естетичну сфери, сприяє вияву ціннісних орієнтацій в галузі мистецтва, генерує творчо-естетичні ідеї, допомагає дібрати способи й прийоми художньо-образного зображення світу музики.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні педагогічних підходів, напрямів та умов, необхідних для формування й розвитку досліджуваного феномена – художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеева Н. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Педагогика*. 2003. № 5. С. 34–39.
2. Арябкина И. В. Формирование культурно-эстетической компетентности учителя младшей школы на основе личностно-ориентированного подхода: теоретические аспекты. Москва: Кальвария, 2010. 240 с.
3. Зязюн І. А. Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: монографія. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2013. 334 с.
4. Козир А. В. Інтеграційний аспект підготовки викладачів мистецьких дисциплін. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. К., 2012. Вип. 4. С. 206–212.
5. Козир А. В. Педагогічні умови формування професійної майстерності викладачів мистецьких дисциплін. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. Вип. 11(246). С. 11–17.

6. Масол Л. М., Миропольська Н. Ю., Рагозіна В. В. та ін. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти: метод. посіб. для вчителів / за ред. Л. М. Масол. Київ: Педагогічна думка, 2010. 228 с.
7. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К.: К.І.С., 2004. 112 с.
8. Падалка Г. М. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної мистецької освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 14. Київ, 2004. Вип. 1(6). С. 15–20.
9. Професійна освіта: словник, навчальний посібник / уклад. С. Гончаренко. К.: Вища школа. 2000. 149 с.
10. Ревен Д. Компетентность в современном обществе. М.: Когито-центр. 2002. 395 с.
11. Щолокова О. П. Професійна компетентність як стратегічний напрямок модернізації мистецької освіти в Україні. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. Вип. 8. 2006. С. 20–23.
12. Ruchen, Dominique S. Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society. Hogrefe & Huber Publishes, Germany, 2003. 206 p.

REFERENCES

1. Avdeeva, N. (2003). Kluchevie kompetentzii – novaia paradyhma rezultata obrazovaniia. *Pedahohika*, 5, 34–39 [in Russian].
2. Aryabkina, I. V. (2010). Formirovanie kul'turno-esteticheskoy kompetentnosti uchitelya mladshey shkoly na osnove lichnostno-orientirovannogo podkhoda: teoreticheskie aspekty. Moskva: Kal'variya [in Russian].
3. Ziazun, I. A., Filipchuk, H. H., Otych, O. M. et al. (2013). Uchytel mystetskykh dystsyplin u dyskursi pedahohichnoi maisternosti. Berdiansk: Vydavets Tkachuk O. V. [in Ukrainian].
4. Kozyr, A. V. (2012). Intehratyivnyi aspekt pidhotovky vykladachiv mystetskykh dystsyplin. *Osvita doroslyh: teoriia, dosvid, perspektyvy, issue 4*, 206–212 [in Ukrainian].
5. Kozyr, A. V. (2012). Pedahohichni umovy formuvannya profesiinoi maisternosti vykladachiv mystetskykh dystsyplin. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 11–17. Luhansk, LNU imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
6. Masol, L. M., Myropolska, N. E., Rahozina, V. V. et al. (2010). Formuvannya bazovykh kompetentnostei uchniv zahalnoosvitnoi shkoly u systemi intehratyvnoi mystetskoii osvity. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
7. Ovcharuk, O. V. (2004). Rozvytok kompetentnisnogo pidhodu: stratehichni oriientyry mizhnarodnoi spilnoty. *Kompetentnisnyi pidhid u suchasni osviti*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
8. Padalka, H. M. (2004). Priorytetni napriamky rozvytku suchasnoii mystetskoii osvity. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 14, issue 1(6)*. Kyiv, 15–20 [in Ukrainian].
9. Profesiina osvita: slovnyk, navchalnyi posibnyk / (Ed.) S. Honcharenko (2000). Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
10. Reven, D. (2002). Kompetentnost v sovremennom obschestve. M.: Kohito-tsentr [in Russian].
11. Scholokova, O. P. (2006). Profesiina kompetentnist iak stratehichni napriamok modernizatsiini mystetskoii osvity v Ukraini. *Visnyk Hlyhivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, issue 8*, 20–23 [in Ukrainian].
12. Ruchen, Dominique S. (2003). Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society. Hogrefe & Huber Publishes, Germany [in English].